

6. Процик Л.Л. Репертуар театру імені І. Франка 20-их рр. ХХ.ст: орієнтація на творчий пошук // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2012. – Вип. 18 – Том І. – Електронний ресурс. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe.
7. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. – М.: Наука, 1973.–366 с.
8. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: монографія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 548 с.

В статтє представлен один из периодов хронологической классификации украинских наименований, связанных с духовной сферой человека. В частности, рассмотрен такой тип проприативов по времени возникновения, как новые идеонимы (возникли в ХХ в.). Выяснена динамика их образования, показаны основные идеонимные сектора.

Ключевые слова: идеонимы; новые идеонимы; артионимы; библионимы; гемеронимы; поэтонимы; хрононимы.

This article presents one of periods of chronological classification of Ukrainian proper names related to the spiritual sphere of man. In particular, the following type propriatyves time occurrence, as new ideonims (emerged in the twentieth century.). It is found the dynamics of their formation and represented the main sectors of ideonims.

Keywords: ideonims; new ideonims; artionims; bibliionims; gemeronims; poetonims; hrononims.

УДК 811.161.2

Шевчук С.В.

НАЦІОНАЛЬНА СИНТАКСИЧНА САМОБУТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ

У статті проаналізовано багато суперечливих питань щодо вживання в українській науковій мові синтаксичних конструкцій, чимало з яких було «репресовано» в радянський час, зосереджено увагу на їхній цікавій національній самобутності.

Ключові слова: національна самобутність, наукова мова, пасивна синтаксична конструкція, орудний суб'єкта дії, предикативні форми на –но, -то.

В умовах незалежної України перед дослідниками постали відповідальні завдання – повернути українській науковій мові цілісну і внутрішньо згармонізовану національну самобутність, повернути знищену лінгвоцитом автентичну мовну норму та природне мовне обличчя, за яким її впізнають.

У сучасних науково-технічних та науково-фахових текстах широко вживають синтаксичні конструкції, не властиві українській мові, які узвичаїлись під багаторічним впливом російської мови, але кожна мова має власні традиції та норми побудови словосполук і речень [1, с. 23]. Унаслідок цього науковці перестали розмежовувати синтаксичні відмінності російської та української мов у наукових текстах [3, с. 25]. На це вказує широке використання у наукових текстах нетипових для української мови пасивних конструкцій, які можуть бути трикомпонентними (що й характерне для російської мови). Утворені вони дієсловом недоконаного виду пасивного стану на **-ся**, іменником у формі орудного відмінка на позначення суб'єкта дії та іменником у формі називного відмінка, що називає об'єкт дії. Наприклад: **Норма визначається дослідниками як певна сукупність засобів, регулярно вживаних мовним колективом, як історично сформованого стандарту.** Отже, логічний суб'єкт, який за змістом означає діяча і має бути підметом (*дослідниками*), чомусь став додатком у формі орудного відмінка, а натомість логічний об'єкт (*норма*), на який безпосередньо спрямована дія і який має бути додатком, став підметом. Щоби повернути цій синтаксичній конструкції національну самобутність, треба замінити пасивну трикомпонентну конструкцію органічною активною, у якій присудок виражений дієслово у формі 3-ої особи множини теперішнього часу і поєднується з підметом, який називає активного суб'єкта дії, та додатком, що вказує на об'єкт активної дії, наприклад: *Дослідники визначають норму як певну сукупність засобів, регулярно вживаних мовним колективом.*

У наукових текстах широко вживають також двокомпонентні пасивні конструкції, тобто такі, які співвідносяться з трикомпонентними пасивними конструкціями, але в них відсутній орудний суб'єкта дії, наприклад: *У першому розділі розглядаються проблеми норми, її ознак, критеріїв виділення та класифікації у мовознавстві. У статті аналізуються семантичні особливості юстапозитних назв осіб, що функціонують у мові сучасної української преси.* Такі речення лише наголошують на події (що відбулася чи відбудеться) або на дії (що тривала, триває, триватиме). Вони також є штучними та неприродними для української мови. Замість таких пасивних конструкцій треба вживати безособові речення з віддієприкметниковими предикативними формами на **-но**, **-то**, основна ознака яких – передавати безособове значення, що виражене через суфікси **-но**, **-то**, і зосереджувати увагу на дії. Отже, названі вище речення треба відредагувати і надати їм українського звучання: *У першому розділі розглянуто проблеми норми.... У статті проаналізовано семантичні особливості.*

Ненормативними та проблемними є також такі вислови:

Неправильно	Правильно
буде розглядатися	будуть розглядати, розглядатимуть
виконується не в повній мірі	виконують не повною мірою
голова не запрошується	голови не запрошують
йдеться мова	мова йде про і йдеться про
пропонується на наступний рік	пропонуємо наступного року
розглядалося на комісії	розглядали на комісії
ставиться на голосування	ставимо (-лю) на голосування
у посвідченні зазначається	у посвідченні зазначено

Правильними й доречними є дієслова з часткою **-ся** у таких словосполученнях: *вони листуються, мені не віряться, нарешті домовилися, сталася подія тощо.*

Поширеною помилкою в наукових текстах є вживання при безособових дієслівних формах на **-но, -то** назв осіб у формі орудного відмінка, наприклад: **Нами узагальнено матеріали. Багато уваги було приділено дослідниками питанням синтаксису.** У цих реченнях не можна вживати іменник у формі орудного відмінка, бо вони передають поняття «хтось зробив» і тому не можуть містити логічного діяча. Дієслівні форми на **-но, -то** незмінні, вони не мають закінчення, яке б указувало на особу-діяча. Наведені вище помилкові конструкції треба перебудувати так: **Ми узагальнили матеріали. Дослідники багато уваги приділяли питанням синтаксису.** Але якщо ми хочемо наголосити саме на події, не вказуючи, хто це зробив, то можна, вилучивши діяча, залишити присудок у формі на **-но, -то**, наприклад: **Матеріали узагальнено. Багато уваги приділено питанням синтаксису.**

Треба пам'ятати, що присудки на **-но, -то** називають дію «лише живої істоти, хоч і невідомої або просто не названої, як, наприклад, книгу написано, його призначено (хтось із представників влади)» [4, с. 248], але помилково вживати такі конструкції, де не йдеться про неназвану особу: *місто збудоване (а не місто збудовано), гори вкриті лісом (а не гори вкрито лісом).* Такі форми як своєрідна безсуб'єктна персоніфікація вживають лише в художній літературі зі стилістичною метою.

Національну синтаксичну самобутність нівелюють синтаксичні конструкції, до складу яких входить поширене означення, виражене дієприкметниковим зворотом (пасивний дієприкметник доконаного виду) з діячем в орудному відмінку, наприклад: **Отримані (ким?) дослідниками**

результати мали велике значення. Зразки випробовували за методикою, попередньо розробленою науковцями. Ці конструкції не відповідають синтаксичним нормам української літературної мови. Уникнути помилок можна, замінивши дієприкметниковий зворот підрядною частиною: *Результати, які отримали дослідники, мали велике значення. Зразки випробовували за методикою, яку попередньо розробили науковці.*

Не властиві українській літературній мові й конструкції з пасивним дієприкметником доконаного виду, на взірць: *Новий курс розроблений нами і Новий курс розроблений. Авторами посібника систематизовані винятки із правил і Систематизовані винятки у посібнику.* Такі конструкції треба замінити українськими синтаксичними відповідниками: неозначено-особовими чи безособовими реченнями, головний член яких виражають предикативні форми на **-но, -то**, наприклад: *Новий курс розробили* або *Новий курс розроблено*. Їх можна замінити двоскладним реченням: *Автори посібника систематизували винятки із правил.*

Отже, пасивні синтаксичні конструкції в сучасній українській літературній мові опинилися на периферії, а тому в наукових текстах треба «замінити співвідношення між активними і пасивними конструкціями» [2, с. 40]. «Домінантне становище повинні посісти активні конструкції, тому що вони становлять типологічну ознаку синтаксису сучасної української літературної мови» [2, с. 40-41].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гінзбург М.Я. Щодо синтаксичних помилок у нормативних документах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців / Михайло Гінзбург / Стандартизація, сертифікація, якість, 2009. – №2. – С. 22-30.
2. Городенська К.Г., Кочукова Н.І., Куцак Г.М. Із найновітніших рекомендацій щодо складних уживань в українській мові. – К.: Слов'янськ, 2006. – 83 с.
3. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук. – К., 1997. – 40 с.
4. Фаріон І.Д. Мовна норма, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) / Ірина Фаріон. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 332 с.

В статтє проаналізовано много противоречивых вопросов употребления в украинском научном языке синтаксических конструкций, которые были «репрессированы» в советское время, сосредоточено внимание на их национальной самобытности.

Ключевые слова: *национальная самобытность, научный язык, пассивная синтаксическая конструкция, творительный субъекта действия, предикативные формы на -но, -то.*

The article analyzes many controversial issues regarding use of syntactic constructions in Ukrainian scientific language, a lot of which were “repressed” in the Soviet time; and focuses at their interesting national originality.

Key words: *national originality, scientific language, passive syntactic construction, ablative case of action subject, -no, -to predicative forms.*

УДК 81'373.61=161.2

Шевет В.Г.

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА СУФІКСОЇДНИХ ДЕРИВАТИВ НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЗВ ЗНАРЯДЬ, ПРИЛАДІВ, МЕХАНІЗМІВ

У статті проаналізовано семантику та структуру суфіксоїдних дериватів на позначення назв знарядь, приладів, механізмів, охарактеризовано сполучуваність питомих та запозичених суфіксоїдів.

Ключові слова: *суфіксоїд, композит, сполучуваність, словотвірне значення.*

Лексична система хоч і повільно, але поповнюється одиницями, утвореними суфіксоїдами зі значенням “назви знарядь, приладів, механізмів”. Ці суфіксоїди відіграють значну роль у творенні слів різних терміносистем. Функціонування таких одиниць у науковій сфері дає змогу замінити багатослівне словосполучення двоелементним словом, у якому другий компонент виступає у ролі класифікатора. Вони були об’єктом дослідження в працях Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловської, І.М. Кочан, О.А. Земської, Д.С. Лотте, Т.Л. Канделакі, В.В. Лопатіна, але попри це досі залишається малодослідженою семантика такого типу формантів у структурі як питомих, так і запозичених композитів.

Мета статті полягає в з’ясуванні лексичної та словотвірної природи суфіксоїдних дериватів на позначення назв знарядь, приладів, механізмів.

У зазначеній лексико-семантичній групі словотвірний потенціал реалізують іншомовні суфіксоїди: **-метр, -скоп, -граф**. Ці морфеми утворюють терміни з різних галузей науки. Здебільшого значення інтернаціональних елементів відоме у вузькому колі науковців, тому новоутворене слово буде зрозумілим вченим певної спеціальності, які говорять різними мовами. Але розуміти лише значення суфіксоїда греко-латинського походження недостатньо, бо “прозорість внутрішньої форми таких термінів ще не забезпечує повноцінної інформації про зміст позначуваних ними понять” [3, с. 39]. Тому семантика слова з іншомовними